

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Article Type: Research article

Geliş Tarihi: 23.08.2024

Submitted: 23.08.2024

Kabul Tarihi: 19.12.2024

Accepted: 19.12.2024

<https://doi.org/10.56448/ataddergi.1537896>

Çoşkun TOPAL¹ – Orhan Çahalov²- Nafiz MADEN³

SON BULMAYAN AHISKA SÜRGÜNÜ: 1944 AHISKA SÜRGÜNÜ BİR AİLENİN HAYAT HİKÂYESİ

Öz: Bu çalışma yüzyıllar boyu anavatanlarında yaşarken 1944 yılında çeşitli sebeplerle vatanlarından sürgün edilen Ahıska Türklerinin yaşam mücadelesini konu edinmektedir. Gürcistan'ın güneyinde yer alan Ahıska, eski dönemlere kadar uzanan tarihi bir geçmişe sahiptir. 1944 yılında güvenlik sebepleri nedeniyle Orta Asya'ya sürgün edilen Ahıska Türkleri, bugün itibariyle dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşamaktadırlar. Ana vatanlarına dönüş konusunda günümüzde yasal bazı kolaylıklar sağlansa da bu girişimler genelde engellerle karşılaşmış ve yasal ilerleme görülmemiştir. Tercih ettikleri topraklarda her türlü zorluklarla karşılaşan Ahıska Türkleri, bazen yerel halk bazen de yönetim tarafından baskıya maruz bırakılmışlardır. Birçok kez yer değiştiren Ahıskalılar, Sovyet coğrafyasının en üçra köşelerine kadar dağılmışlardır. Halen Türkiye başta olmak üzere Rusya, ABD ve Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir alana

¹ Prof. Dr, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,, coskuntopal@ktu.edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3627-6805>

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, cahalov.orhan@mail.ru, ORCID <https://orcid.org/0009-0000-5295-9705>

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, nmaden@ktu.edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0009-0000-5067-2110>

yayılmış olarak hayatlarını sürdürmektedirler. 1944 srgnyle başlayan ve 1989 Fergana olayları ile devam eden bu süreçte her türlü g olgusunu yaşayan Ahıska Türklerinin hayatları derinden etkilenmiştir. Çalışmanın odak noktası, 1944 ve 1989 Srgnlerine bizzat tanık olan Ahıska Türkü bir ailenin hayat hikayesi üzerine olacaktır. Ailenin yaşadığı deneyimler, Ahıska Türklerinin dayanıklılığı ve umuduyla dolu bir yolculuğun parçasıdır. Bu alışma, Ahıska Türklerinin tarihi ve kültürel mirasının anlaşılmasına ve bu topluluğun yaşadığı travmanın derinliğinin kavranmasına katkıda bulunmayı amalamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, 1994 Sürgünü, 1989 Fergana olayları, Orta Asya, Ahıska

The Non-Ending Meskhetian Exiles: The Life Story of a Ahiskan Family in 1944 Exile

Abstract: This study is about the life struggle of Meskhetian Turks who were exiled from their homeland for various reasons in 1944 while living in their homeland for centuries. Meskhetian, located in the south of Georgia, has a historical past dating back to ancient times. Meskhetian Turks, who were exiled to Central Asia for security reasons in 1944, live in various countries of the world today. Although there are some legal facilitations for returning to their homeland, these initiatives have generally faced obstacles and no legal progress has been actualized up to now. Meskhetian Turks, who faced all kinds of difficulties in their preferred lands, were sometimes subjected to pressure by the local people and sometimes by the administration. Meskhetians, who moved many times, dispersed to the farthest corners of the Soviet Union geography. They continue their lives spread over a wide area extending to Turkey, USA, Russia, and Central Asia. In this process, which started with the exile of 1944 and continued with the events of Fergana in 1989, the lives of Meskhetian Turks, who experienced all kinds of migration, were deeply affected. The focus of the study will be on the life story of a Meskhetian Turkic family who directly witnessed the 1944 and 1989 Exiles. The experiences of the family are part of a journey filled with resilience and hope for Meskhetian Turks. This study aims to contribute to the understanding of the historical and cultural heritage of Ahıska Turks and to grasp the depth of the trauma experienced by this community.

Keywords: Meskhetian Turks, 1994 Deportation, 1989 Fergana events, Central Asia, Ahıska

GİRİŞ

Enver Cahalov'un aziz hatırasına...

Güney Kafkasya'da Ermenistan'ın Batum limanına uzanan güzergâhta yer alan Ahıska bölgesi, özel bir jeostratejik konuma sahiptir. 14 Eylül 1829 tarihinde yapılan Edirne Antlaşması ile Rus İmparatorluğuna savaş tazminatı olarak verilmiştir⁴. Bunun için Rusya, Ahıska bölgesini, 19. yüzyıldan itibaren kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek amacıyla bölgedeki Türklere yönelik baskılarını arttırarak Türkiye'ye göçe zorlamış, Kuzey Anadolu'dan gelen 30 bin civarındaki Ermeni, Ahılkelek ve Ahıska bölgelerine yerleştirilerek bölgenin demografik yapısı değiştirilmiştir. Mesket Müslümanları⁵ olarak da adlandırılan Ahıska Türkleri, *özel yerleşimciler rejimi* politikasıyla Stalin döneminde yurtlarından sürgün edilmiş, vatansız kalmalarına ve yaşadıkları bütün acılara rağmen Türklüklerini asla unutmamışlar, kendi dillerini en saf haliyle konuşmaktan vazgeçmemişlerdir⁶. Nitekim, altı yaşına girdiğinde Kazakistan'a sürgün olarak ailesiyle birlikte giden Aşık Kemal Karaev Millet, Vatan, Ana, Kardeşlik, Dostluk, İslamiyet konularında pek çok şiir yazarak Ahıska Türklerinin kültür ve dilinin yaşatılmasında büyük katkıları olmuştur⁷.

Ahıska Türklerinin sürgünü 14 Kasım 1944 tarihinde gerçekleşmiştir. 1944 yılına kadar Gürcistan'ın Acara Özerk bölgesinde, Meşhet sıradağlarının bulunduğu yörelerde ve Türkiye sınırına yakın Ahıska, Ahılkale, Adıgün, Aspinza ve Ninotsminda adlı bölgelerde yaşamakta olan Ahıska Türkleri SSCB, Devlet Savunma Komitesi'nin, 31 Temmuz 1944 tarihinde 6279 sayılı kararıyla rızaları olmaksızın anavatanlarından ayrılmak zorunda kalmışlardır. Zorunlu göçün daha ilk aylarında, çoğu çocuk ve yaşlı olmak üzere 30.000-50.000 kişi açlık ve soğuktan ölmüştür. Kadınların birçoğu idrar yolları ve kesesi zedelenmesi

⁴ Kariptaş, Gevher Nesibe. "Dünden Bugüne Ahıska Türkleri." *Ahi Evran Akademi* 2.1 (2021): s.93.

⁵ *Mesket Müslümanları* terimi, genellikle *Mesketian Türkleri* olarak bilinen bir etnik grup olan Ahıska Türkleri için kullanılır. Ahıska Türkleri, Gürcistan'ın Ahıska (Meskheti) bölgesinde yaşayan Türk kökenli Müslümanlardır.

⁶ Topal, Çoşkun. "Güney Kafkasya'da İstikrar ve Ahıskalıların Vatana Dönüş Sorunu." *Turkish Studies* 3.7 (2008): s.619-631.

⁷ Kafkasyalı, Ali. "Ahıska Sürgününün Son Tanıklarından Âşık Şair Kâmal Karaev." *Türkoloji* 60 (2012a): s.68.

sonucu yolda hayatını kaybetmiştir. Sürgün edilen Ahıskalılar, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın belirlenen yerleşim bölgelerine yerleştirilmiştir. Ancak iskân bölgelerine uyum sağlamada büyük zorluklar yaşayan Ahıskalılar, bulaşıcı ve salgın hastalıklarla, ilaçsızlık ve açlıkla karşılaşmışlardır. Diğer yandan, sıkıyönetim kurallarını çiğnemeleri halinde 25 yıl Sibirya'ya aileleriyle birlikte sürgüne gönderilme tehdidi ile yüzleşmek zorunda kalmışlardır⁸.

1944 sürgününe bir de 1989 Fergana olayları eklenmiştir. Bir pazar kavgası nedeniyle 1989 yılında binlerce kişi yine sürgün edilmiş veyahut yerinden edilmiştir. Fergana vilayetinin Kuvasay ilçesinde çıkan bu olay, Ahıskalılar tarafından ikinci sürgün olarak adlandırılmıştır. Özbekler ve Türkler arasında çıkan bu etnik kavga, binlerce Ahıskalının yeniden göçüne sebep olmuştur. Fergana olaylarında 50'den fazla Ahıska Türkü yaşamını yitirmiştir. 1944 sürgününden sonra, en fazla Ahıska Türkünü içinde besleyen ülke Özbekistan olup (yaklaşık 100.000 kişi), Fergana olaylarından sonra ülkedeki Ahıska Türkü nüfusu oldukça azalmıştır. En başta Azerbaycan olmak üzere Kırgızistan ve Kazakistan'a insanlar zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. SSCB'nin dağılması sonrasında ise bu göçler, başta Orta Asya olmak üzere, Türkiye, Rusya, Ukrayna, Gürcistan ve son olarak ABD'ye kadar uzanan geniş bir alana yayılmıştır^{9,10}. Ahıska Türkleri, 11.07.1992 tarih ve 3835 sayılı kanun ile Türkiye'de iskân edilmelerine karar verilmiştir¹¹.

Ahıska Türklerinin, Stalin tarafından 1944'te Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'a sürgün edildikten sonra, vatanlarına geri dönmeleri konusu bölgesel ve uluslararası dinamiklere bağlı olarak ulus ötesi bir nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda, Gürcistan hükümetinin uluslararası yükümlülükleri, resmi ve gayri resmi uygulamaları, bölgeyle ilgilenen ülkelerin tutumlarına uygun olarak gerçekleştirilmektedir¹².

Ahıska Türkleri, tarihi süreç içerisinde birçok zorluğa göğüs germiş, ancak kültürlerini ve kimliklerini korumak adına, azimle mücadele etmiş bir

⁸ Topal, Coşkun. A.g.e., s.619-631.

⁹ Alım, Mete, Doğanay, Serkan, ve Şimşek, Oğuz. "Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri." *Doğu Coğrafya Dergisi* 11.15 (2011): 318.

¹⁰ Kolukırık, Suat. "Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD'deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma." *Bilgi* 59 (2011): s.167.

¹¹ Resmî Gazete, 11.07.1992, S.21281, s.24.

¹² Aydingün, Ayşegül. "Ahıska (Meskhetian) Turks: Source of Conflict in the Caucasus?" *The International Journal of Human Rights* 6.2 (2002): s.49-64.

topluluktur. 1944 yılında yaşadıkları sürgünle ana vatanlarından uzaklaştırılan Ahıska Türkleri, dokuz farklı ülkede yaşamlarını sürdürmüş ve kültürlerini yaşatmaya devam etmişlerdir^{13,14}. Ahıska Türklerine hukuksuzca yapılan zulmü, hak ihlallerini, ölüme terk edilmelerini, vatansız ve yurtsuz bırakılmalarını unutturmamak adına, Kazakistan'a 8 yaşında sürgün edilen Allahverdi Piriyeve, *Ahıska Türksüz Kaldı* destanını kaleme almıştır. Bu destan, vatan hasretini, bir insanın doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmasının ne kadar derin bir acı yarattığını şiirsel bir dille ifade eder. Ana, baba ve yar kadar değerli olan vatanın kaybı, destanın temel temasını oluşturur. Allahverdi Piriyeve, sürgüne maruz kalanların hissettiği özlemi, haksızlık karşısında yaşadıkları hayal kırıklığını ve bu insanların vatansız bırakılmasının yol açtığı derin yaraları bu eserle dile getirir¹⁵. Bu makalede, Ahıska Türklerinin yaşadıkları zorluklar, mücadeleleri ve kültürel mirasları ele alınacaktır.

Ahıska Tarihi

Ahıska ve çevresi, çok eski çağlardan beri farklı ulusların birlikte yaşadığı bir coğrafyadır. Tarihin değişik zamanlarında bölgede Hurriler, Urartular, Kimmerler ve Sakalar bu bölgeye hâkim olmuşlardır¹⁶. Rus işgali öncesinde Anadolu Türklüğünün bir ögesi olan Ahıskalılarının anavatanı bugünkü Gürcistan devletinin toprakları içindedir. Meskheti/Meskhetya olarak da bilinen, Güney Gürcistan'da Akalsikhe (Ahıska), Tiflis'e 150 km uzaklıktadır. Türkiye'nin kuzeydoğu sınırına sadece 12 km uzaklıktadır. Ahıska bölgesi, Posof, Çıldır ve Ardahan'ı içine alan bölge ile sınırdır^{17,18,19}.

¹³ Orhan, Fatih, ve Ogün Coşkun. "Zorunlu Göçlere Yeni Bir Örnek: Ahıska Türkleri'nin Erzincan'a Göçleri." *Türk Coğrafya Dergisi* 67 (2016): s.42.

¹⁴ Poyraz, Tuğça, ve Abdurrahim Güler. "Ahıska kimliğinin göç sürecinde inşası: Amerika'ya göç eden Ahıska Türkleri." *Bilig* 91 (2019): s.189.

¹⁵ Kafkasyalı, Ali. "Allahverdi Piriyeve ve "Ahıska Türksüz Kaldı" Destanı." *Türkoğlu* 59 (2012b): s. 33.

¹⁶ Kalkan, Mustafa. "Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihi Gelişim Seyirleri." *Bilig* 12 (1998): s.166.

¹⁷ Taşdemir, Tekin. *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

¹⁸ Zeyrek, Yunus. "Ahıska Türkleri: Sürgünde 70. Yıl." *Bizim Ahıska Dergisi* 36 (2014): s.3-5.

¹⁹ Dedeoğlu, Azad. "Ahıska bölgesinde Kıpçakların tarihi (XI-XVI. yüzyıllar arası)." PhD diss., Necmettin Erbakan University (Turkey), 2018.

Ahıska Türklerinin anavatanı olan Ahıska bölgesinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. *Dede Korkut Kitabı'nda Ak-Sıka (Ak-Kale), 481 yılında Akesga adıyla anılan Eski-Oğuzlar beldesi, Gürcüce Yeni Kale anlamına gelen Ahal-Tsihen'in Türkçe şeklidir. Ayrıca, Aksıka kelimesini Ahıska civarındaki kavimler Ahıska, Akhır-Kıska ve Ak-sıka şeklinde telaffuz etmektedirler* ²⁰.

Ahıska Türkleri, fiziksel görünüş açısından Kıpçaklara büyük ölçüde benzese de yaşadıkları yüksek dağlık bölgelerin sert iklim koşulları nedeniyle bazı farklılıklar göstermektedir. Bu değişimin sebepleri arasında yüksek Kafkasya dağlarının sert fiziki koşulları yağlı beslenmeyi gerektirir. Hareketli yaşam tarzı, doğal besinler, zengin gıda çeşitliliği ve soğuk iklim insan fiziği üzerinde değişime sebep olmuştur²¹.

Ahıska Türklerinin kökeni halen tartışmalıdır. Fiziki Antropoloji, tarihi coğrafya, lehçe verilerine bağlı olarak Ahıska Türklerinin kökeninin Kıpçak Türklerine dayandığı ortaya koyulmuştur. Ahıska Türkleri, tıpkı Kıpçak ataları gibi Ruslar tarafından sürgün edildiklerinde Ahıska'ya yerleşmişlerdir. Ancak Ahıska'ya ilk olarak Kıpçak Türkleri yerleşmemiştir. Buraya gelmeden önce birçok Türk boyu Ahıska'yı yüzyıllarca vatan olarak adlandırmıştır. Rus baskısından kaçan Kıpçaklar, Gürcistan kralının daveti üzerine Ahıska'ya yerleşmiştir. 12. yüzyılda iki büyük göç dalgasının ardından Ahıska'ya gelen Kıpçak Türkleri, 1268-1578 yılları arasında bölgede kendi yönetimlerini *Atabey Yordu* adıyla kurmuşlardır^{22,23,24}.

Osmanlı Devleti'nin 1578 yılında Gürcistan'ı fethetmesinden sonra yöre tamamen Türk yurdu haline gelmiştir. 250 sene Osmanlı yönetiminde kalan Ahıska bölgesi, nüfus, kültürel ve coğrafi olarak Anadolu'nun doğal olarak uzantısı haline gelmiş ve Osmanlı belgelerinde Ahıska Vilayeti olarak adlandırılmıştır. Rusya'nın 1828 yılındaki işgalinden sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Kafkasya Türkleri arasında bir tampon bölge oluşturmak

²⁰ Ganiyeva, Salımya. "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç etmesi ve Türk vatandaşlığına alınması ile ilgili hukuki sorunlar." *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20.1 (2012): s.178.

²¹ Kalkan, Mustafa; a.g.e., s.167.

²² Kalkan, Mustafa; a.g.e., s.168.

²³ Dedeoğlu, Azad. a.g.e.

²⁴ Devrisheva, Khalida. "Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 45 (2019): s.333.

amacıyla bu bölgeye Ermenileri yerleştirilmiştir. Bu politikanın sonucunda bölgenin demografik yapısı Ermeniler lehine şekillenmiştir^{25,26}.

Rus Çarlığı, Osmanlı Devleti ile Edirne Antlaşmasını imzalamış, ancak Gürcistan sınırları içindeki Ahıska ve 10 Osmanlı vilayetini işgal etmiştir. Bölgenin Rusya tarafından işgal edilmesi, bölgedeki Müslümanların Osmanlı topraklarına, gayrimüslimlerin de işgal edilen bölgelere göç etmesine neden olmuştur. 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova Antlaşması ile Ahıska Rusya'ya bırakılmıştır²⁷. Rus idaresine baş eğmek istemeyen çoğu Ahıska Türkü, ana vatanlarını ve evlerini terk ederek sınırı geçmişlerdir. Anadolu'ya gelen bu Ahıskalılar, Ardahan, Ağrı, Bursa, Hatay ve Çorum illerine yerleşmişlerdir. Anavatanlarında boş kalan toprakları, evleri, malları ve mülkleri ise Ermeni, Gürcü ve Rus vatandaşlarına verilmiştir. Hiçbir şekilde bölgeyi terk etmeyip kalanlar ise Rus zulmü altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Rus işgalini yaşayan ve tüm gerçekliğiyle anlatan görgü şahitlerinin ifadelerine göre, Rus Çarlığı ve İhtilal sonrasında Rusya'da idareyi alan Bolşevikler, Ahıska Türklerinin milli duygularını baskı altına almaya çalışmış ve onlara zulmetmişlerdir. Ruslar, Ahıska Türklerini *Demir Perde* arkasında yaşamaya mecbur bırakarak onları Türkiye'den uzak tutmuşlar ve her türlü ilişkilerini de takip etmişlerdir²⁸.

1944 Ahıska Sürgünü

1940'larda tüm Kafkas halklarının Stalin tarafından sürgün edilmeleri, muazzam boyutlara kadar ilerleyen bir trajedi olmuştur. Sürgünlerin üzücü sonuçları, ne yazık ki, onların soyundan gelenler tarafından hâlâ hissedilmektedir. Sürgüne maruz kalmış Ahıska Türklerinin yaşadığı acıları hafifletmek ve toplumsal yaralarını sarmak adına Sovyet rejimi tarafından sürgün edilen insanların bir kısmının anavatanlarına geri dönmelerine izin verilmiştir. Ancak, Ahıska Türklerinin sürgünden sonra ana yurtlarına dönüşlerinin hala belirsizlik içinde

²⁵ Zeyrek, Yunus. Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri. İzmir: Pozitif Matbaacılık, 2001, s.12-13

²⁶ Zeyrek, Yunus. "Ardahan Kongresi Öncesi ve Sonrasında Ahıska'da Millî Mücadele." *Bizim Ahıska Dergisi*, 53 (2019), s.5.

²⁷ Topal, Coşkun. A.g.e., s.619-631.

²⁸ Devrisheva, Khalida. A.g.e., s. 333-352

olması gibi talihsiz bir durum ortaya çıkmıştır^{29, 30}. Bu sorunun çözümünde Rusya Federasyonu ve Gürcistan uluslararası hukuk açısından birinci dereceden sorumlu ülkelerdir³¹.

1944 yılında Stalin yönetimince alınan Devlet Savunma Komitesi kararıyla sınır güvenliği gözetilerek, bölgedeki 209 köyden yaklaşık 100.000-120.000 Ahıska Türkü anayurtlarından koparılarak, kış mevsiminde yük vagonlarına 8-10 aile şeklinde tıkıştırılarak Orta Asya'ya zorunlu sürgüne tabi tutulmuştur. Dönemin Azerbaycan yöneticileri, Ahıska Türklerini Azerbaycan'da iskân etmek istemeleri Stalin'in kesin kararı sebebiyle bir sonuç vermemiştir. Bu şekilde yük vagonları Azerbaycan'da birkaç gün bekledikten sonra, yeniden Orta Asya'ya doğru yol almıştır. Yük vagonlarında gerçekteşen bu sürgünde, soğuk Ural dağlarının havası birçok Ahıska Türkünün yaşamına son vermiştir. Ahıska Türkleri'nin 45 gün süren sürgün yolculuğunun sonunda Orta Asya'da Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a iskân edilmişlerdir. Bu yıllarda Ahıska Türklerinin önemli bir kısmı soğuk yük vagonlarında (20.000), Alman-Rus savaşında (25.000), açlık ve hastalıktan (30.000) ölmüřtür³². O çetin kış günlerinde iskân yerlerine vardıklarında halk ağır kayıplar vermiştir. İnsanlar yıllarca hastalık, açlık ve yoksullukla mücadele etmişlerdir. Yeni yerleşim yerlerinde, idari makamlar bu insanlara halk düşmanı muamelesi yapmıştır. Kendi dillerinde eğitim alamamışlardır, haklarını savunabilecek kendi aydınlarını yetiştirme fırsatı dahi verilmemiřtir³³.

Orta Asya'ya 1944 yılında sürgüne gönderilen Ahıska Türklerinin yarısından çoğu (yaklaşık 70.000) Özbekistan'da iskân edilmişlerdir. Ahıska Türkleri, Özbekistan'da başta Taşkent şehri ve Fergana Vadisi olmak üzere Buhara, Semerkant, Andican, Namangan ve Sırderya gibi illerde yerleştirilmiştir (Hasanoğlu, 2016, s. 1-16). Sürgünden sonra, Ahıska Türkleri nüfuslarının

²⁹ Güzeloğlu, Hanzade. "Bitmeyen Hasret-Ahıska." *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi* 3 (2016): s.12.

³⁰ Keskin, Serhat, ve Gürsoy, Hazar Ege. "Sovyet ve Sovyet Sonrası Dönemde Ahıska Türklerinin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıklar." *Uluslararası Suçlar ve Tarih* 18 (2017): s.41.

³¹ Kütükçü, M. Akif. "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Sorunu." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2005): s.283.

³² Seferov, Rehman, ve Ayhan Akış. "Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 24 (2008): s.393.

³³ Алиева-Чынар, Минара Инатдиновна and Татаринцева, Ирина Николаевна. "Проблемы адаптации в образовательную сферу детей Турок Ахыска, мигрировавших в Турцию." *Гуманитарные Науки*, 4.56 (2021): s.39-44.

önemli bir kısmını kaybetmiş ve sözde özel rejimin uygulaması nedeniyle kimlikleri, kültürel özellikleri ve kolektif bilinçleri aşınma tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır³⁴. Stalin'in 1956 senesinde ölümünden sonra, Ahıska Türkleri üzerinden sıkıyönetim uygulaması kaldırılmıştır. %30'dan fazla Ahıska Türkü, Özbekistan'dan Azerbaycan'a ve Rusya'nın Kafkasya Bölgesi'nden, anayurtları Ahıska'ya ulaşmak için göç etmişlerdir. Nitekim 1989 Fergana olaylarından önce en çok Ahıska Türkü diğer Türk cumhuriyetlerine oranla Özbekistan'da yaşamıştır. 1989 Fergana olaylarına kadar Özbekistan'daki Ahıska Türklerinin sayısı yaklaşık 106.000'dir³⁵.

1944 yılında Stalin'in emriyle gerçekleşen ve Ahıska Türklerinin ata yurtlarına bir daha dönememelerine sebep olan Ahıska sürgününün bir çok sebebi bulunmaktadır. Ana sebepler ve bunların doğurduğu etkiler Tablo 1'de özetlenmiştir. Ahıska Türklerinin Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelere zorla göç ettirilmelerinin arka planında hem Ahıska bölgesinin Türk ve Müslüman kimliğinden arındırılması hem de Türk etnik kimliklerini kaybetmeleri beklentisi yatmaktadır. Sovyetler Birliğinde Ahıska Türklerine seyahat kısıtlamaları uygulanmış ve eğitim olanaklarından faydalanmak için Türk ibaresinin kimlikte yer almaması şartı konulmuştur³⁶.

Bugün, Ahıska sürgünü olarak anılan bu zorunlu göç, Ahıska Türklerinin nesiller boyunca tarihlerini ve etnik kimliklerini farklı şekillerde yorumlamalarında önemli bir rol oynamıştır. Diğer yandan, sürgün, yerleştirildikleri toplumlar içinde asimilasyonu kolaylaştırmak yerine, etnik kimliklerini, kültürlerini ve aile ilişkilerinin daha da güçlenmesine sebep olmuştur^{37 38}.

³⁴ Kıprızlı, Göktuğ. "Victims of the Soviet Policies: The Case of the Ahıska Turks (1944-1968)." *Avrasya Etüdleri* 56.2 (2019): s.95.

³⁵ Hasanoğlu, İbrahim. "Ahıska Türkleri: Bitmeyen bir göç hikâyesi." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 16.1 (2016): s.1-16.

³⁶ Kolumuk, Suat. "Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD'deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma." *Bilgi* 59 (2011): s.178.

³⁷ Şirin, Nedime Aslı. "Toplumsal Bellekte Sürgün: Ahıska Türkleri Örneği." *Karadeniz Araştırmaları* 71 (2021): s.679.

³⁸ Levin, Irina. "The Great Homeland: Nationalist discourse and disappointment among the 'grandchildren of the Ottomans'." *Studies in Ethnicity and Nationalism* 21.2 (2021): s.145.

Stalin, yıllarca gizli tutulan Ahıska sürgününe, Kars ve Ardahan'ı Gürcistan sınırları içine katmak için hazırlık amacıyla karar vermiştir. Diğer yandan, Batılı gözlemcilerin değerlendirmelerine göre sürgünün nedeni olarak Sovyetlerin Türkiye üzerine yapmayı tasarladığı saldırı için stratejik önemi olan bölgenin Türk kökenli halklardan temizlenmesi olarak görülmüştür³⁹.

Ahıska Sürgünü, jeostratejik olarak Türk Dünyası ile Türkiye'nin iletişimini kesmek amacıyla gütmektedir. Türkiye'den Azerbaycan'a uzanan iki ana yol, Ruslar tarafından Ermeni ve Gürcüler kullanılarak kesintiye uğratılmıştır. Zengezur'un 1923 yılında Ermenistan'a bağlanması ile birinci yol ve 1944'te Ahıska Türklerinin sürgün edilmesiyle ikinci yol ortadan kaldırılmıştır. Böylece Türkiye'nin Türk Dünyası ile bağlantısı büyük ölçüde zayıflatılmıştır⁴⁰⁴¹.

Ahıska Sürgününün sebepleri arasında Ermeni faktörünü de saymak gerekir. Çünkü, Osmanlı imparatorluğunun son zamanlarında Türklere ihanet eden Ermeniler artık bu bölgelerde kalamayacaklarının farkındaydılar. Bu nedenle Anadolu'yu Ruslarla birlikte terk eden Ermeniler, Ahıska bölgesine yerleştirilmişlerdir. Sürgün sonrasında Ahıska Türklerinin toprakları, evleri, malları ve mülkleri bölgede iskân ettirilen Gürcü ve Ermenilere dağıtılmıştır⁴².

1989 Fergana Olayları

1985 yılında iktidara gelen Mihail Gorbaçov⁴³, SSCB'de birçok noktada değişime gidilmesi gerektiğini düşünmüş ve geniş çaplı bir reform kararı almıştır. Bunlardan birisi glasnost (şeffaflık, açıklık) adı verilen yeni ekonomi, diğeri ise perestroyka (yeniden yapılanma) politikasıydı. Gorbaçov reformlarla Sovyetlere yeni bir görüş ve yeni bir bakış açısı getirmek isterken, tam aksine Sovyet sisteminin tüm zayıf noktaları gerek içeride gerekse dışardaki güç dengelerine gösterilmiştir.

³⁹ Zeyrek, Yunus. "Ahıska'nın Tarihi." Bizim Ahıska, Erişim Tarihi 3 Temmuz 2024. http://www.ahıska.org.tr/?page_id=1839

⁴⁰ Buntürk, Seyfeddin. *Türk Rus Mücadelesinde Ahıska Türkleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2007: s.221.

⁴¹ Hasanoğlu, İbrahim. A.g.e., s.6.

⁴² Zeyrek, Yunus. "Ahıska'nın Tarihi." Bizim Ahıska, Erişim Tarihi 3 Temmuz 2024. http://www.ahıska.org.tr/?page_id=1839

⁴³ Mihail Sergeyeviç Gorbaçov (2 Mart 1931 - 30 Ağustos 2022), 1985 yılından 1991 yılında birliğin dağılmasına kadar Sovyetler Birliği'nin son lideri olarak görev yapan Rus siyasetçidir.

Tablo 1. 1944 Ahıska Sürgününün Ana Sebepleri ve Doğurduğu Sonuçlar

Faktörler	Etkileri
Etnik Temizlik ve Asimilasyon	Ahıska Türklerinin nesiller boyunca tarihlerini ve etnik kimliklerini farklı şekillerde yorumlamaları Ahıska Türklerinin kimlik ve kültürel özelliklerinin aşınma tehdidiyle karşı karşıya kalması Ahıska Türklerinin nüfusunun önemli oranda azalması
Sovyetlerin Kars ve Ardahan üzerinden Türkiye'ye Saldırma Planı	Sovyetlerin Türkiye üzerine yapmayı tasarladığı saldırı için stratejik önemi olan bölgenin Türk kökenli halklardan temizlenmesi
Türk Dünyası ile Türkiye'nin İletişimini Kesmek	1923 yılında Zengezur'un Ermenistan'a bağlanması ve 1944'te Ahıska Türklerinin sürgün edilmesiyle Türkiye'nin Türk Dünyası ile bağlantısının büyük ölçüde zayıflatılması
Ermenileri İskân Etmek	Ahıska Türklerinin toprakları, evleri, malları ve mülklerinin bölgede iskân ettirilen Gürcü ve Ermenilere dağıtılması

1989 senesinin nisan ayında Fergana vilayetindeki Kuvasay şehrinde bir pazar kavgasıyla başlayan ve 3-12 Haziran'da şiddetlenen olaylarda resmi kayıtlara göre 51 Ahıska Türkü, 38 Özbek ve 25 farklı uluslardan toplam 112 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu olayda yaklaşık 1.000-1.500 kişi yaralanmış, 856 ev ile devlet binası yıkılmış ve yağmalanmıştır. Fergana vilayetinin 15 ilçesine yayılan bu

olaya 70.000'e yakın insan katılmıştır. Moskova, olayı bastırmak için bölgeye asker sevk etmiş fakat olay karşısında yetersiz kalmıştır⁴⁴.

Olayların cereyan ettiği 1989 yılında SSCB'de toplam 207.500 Ahıska Türk yaşarken bunların 106.700'i Özbekistan'da yaşamaktaydı. Aynı yılın Eylül ayında 50.000'in üzerindeki Ahıska Türkü Özbekistan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. 1991 senesi itibariyle yaklaşık 90.000 Ahıska Türkü, Özbekistan'ı terk ederek, Kazakistan, Azerbaycan, Rusya ve Ukrayna'ya göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu olaydan en fazla etkilenen 17.393 kişi Rusya tarafından 11-17 Haziran 1989 tarihleri arasında Rusya'nın altı bölgesine (Belgrad, Kalininsk, Kurks, Orlovsk, Smolensk, Voronej) yerleştirilmiştir. Kendi imkânlarıyla göç eden 17.567 kişi Kazakistan'ın esas olarak 3 bölgesine (Çimkent, Cambul, Alma-Ata) yerleşmişlerdir. Ancak, 19 Temmuz 1989 tarihinde Kazakistan'dan 12.199 Ahıska Türkü göç etmiştir. Fergana olaylarından sonra en fazla göç alan devlet Azerbaycan olmuştur. Olayların meydana geldiği tarihten sonra bir yıl içerisinde 40.000'den fazla Ahıska Türkü Azerbaycan'a göç etmek zorunda kalmıştır⁴⁵.

Ahıska Türkleri, ata yurtlarından zorla sürgün edildikten sonra kendi dil, din, soy ve kan bağlarının olduğu kardeşlerinin yanına sığınmak zorunda kalmışlardır. Bu olaylardan sonra bir kez daha vatan değiştirmek, yurt edinmek için Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan ve Kırgızistan'a göç etmek zorunda kalmışlardır⁴⁶. Fergana olayları dış basında geniş bir yer tutmuştur. Alman Der Spiegel Dergisi *Her Yer Yanıyor* başlığını kullanmıştır. Moskova'da yayımlanan Glasnost Dergisi'nde Özbek gençlerinin yirmi dört saat içinde Özbekistan'ı terk etmeleri için Ahıska Türklerini tehdit ettiklerini yazmıştır⁴⁷.

Fergana Vadisi'nde yaşanan trajedinin nedenlerini ayrıntılı bir şekilde inceleyen çalışmalar oldukça azdır. Bu olaylar daha çok Özbek ve Türk mafya gençlik grupları arasındaki çatışmalar olarak değerlendirilmiştir⁴⁸. Özbekler ile Ahıska

⁴⁴ Kuş, Ayşegül, ve Gülbadi Alan. "John F. Baddeley'in Ahıska'ya ilişkin Gözlemleri Üzerine Bir Değerlendirme." *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 7.12 (2021): s.95-106.

⁴⁵ Devrisheva, Khalida. A.g.e., s.333-352.

⁴⁶ Zeyrek, Yunus. "Ahıska'nın Tarihi." *Bizim Ahıska*, Erişim Tarihi 3 Temmuz 2024. http://www.ahıska.org.tr/?page_id=1839

⁴⁷ Öztürk, Adil Adnan, ve Necat Çetin. "Fergane (Özbekistan) ve Posof'tan İzmir Torbalı'ya Uzanan Ahıskalı Bazı Ailelerin Göç Hikâyesi." *Tarih ve Günce* 1.2 (2018): s.192.

⁴⁸ Yunusova, Khurshida. "The Reasons of the Tragic Events in Fergana in the Summer Of 1989 (Based On the History of Relations between the Nations of the Former Soviet Union)." *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 1.2 (2010): s.195.

Türkleri arasında meydana gelen ve kan dökülmesine sebep olan çatışmalara esasında dil, din, kültür ve sosyo-ekonomik bir çok faktör neden olmuştur^{49 50} (Tablo 2).

Bu faktörlerin her biri, toplumsal huzurun korunması ve geliştirilmesi açısından dikkate alınması gereken önemli unsurlardır. Bu sorunların çözümü için kapsamlı ve bütüncül politikaların geliştirilmemiş olması, 1989 Fergana olaylarında kardeş kavgasına yol açmıştır. Diğer yandan, Özbek ve Ahıska Türkleri arasındaki dil, din ve kültür bağlarının güçlü olması dikkate alındığında esasında, Fergana olaylarında, Sovyetler Birliği yönetiminin milletler ve milliyetler arasında gerginlik yaratma, bölme, parçalama ve yönetme siyasetinin etkili olduğu görülmektedir. *Böl ve yönet* ilkesine dayanan Sovyet iktidarı, milletler arasında uyguladığı nefret ve güvensizlik politikası ile ulusların Sovyet İmparatorluğu'na karşı ortak bir mücadele cephesi oluşturma potansiyelini zayıflatmıştır⁵¹.

Tablo 2. 1989 Fergana Olaylarına Sebep Olan Temel Faktörler ve Etkileri.

Faktörler	Etkileri
İşsizlik Sorunu	Ekonomik sıkıntılar, suç oranlarının artması, sosyal huzursuzluk, toplumsal güvenin azalması
Temel İhtiyaç Maddeleri ve Konut Sorunu	Yaşam standartlarının düşmesi, sağlık sorunları, günlük yaşamın zorlaşması
Gelir Dağılımı ve Sosyal Adalet Eşitsizliği	Ekonomik eşitsizlik, toplumsal kutuplaşma, sosyal çatışmalar, devlete olan güvenin azalması
Dini Taleplerin Engellenmesi	Manevi tatminsizlik, toplumsal huzursuzluk, dini özgürlüklerin kısıtlanması

⁴⁹ Amelin, Venaliy. Konfliktı Çerez Prizmu Mestnih Soobşestv. Orenburg: OGAU, 2010.

⁵⁰ Hasanoğlu, İbrahim. "Ahıska Türkleri: Bitmeyen bir göç hikâyesi." Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi 16.1 (2016): s.8.

⁵¹ Yunusova, Khurshida. A.g.e., s.195.

Kültürel ve Sosyal Talepler	Dışlanmışlık hissi, toplumsal uyumun bozulması, kültürel hak ihlalleri
Dil Problemleri	İletişim zorlukları, temel hizmetlere erişim kısıtlamaları, toplumsal uyumun engellenmesi
Aşırı Milliyetçi Güçler	Toplumsal kutuplaşma, etnik çatışmalar, düşmanlık, demokratik değerlerin zedelenmesi
Personel Politikaları	Kamu hizmetlerinde verimsizlik, devlete olan güvenin azalması, kayırmacılık
Çevre Koşulları	Yaşam standartlarının olumsuz etkilenmesi, göç hareketleri
Demografik Yapı	Ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesi, sosyal güvenlik sorunları, nüfus dengesizlikleri
Kültürel Farklılıklar	Kültürel çatışmalar, toplumsal barışın tehdit edilmesi, kültürel çeşitliliğe saygısızlık
İşlami Köktencilik	Toplumsal huzursuzluk, çatışmalar, güvenlik sorunları, radikal ideolojiler
Sürgün Halklarının Vatana Dönme Talepleri	Tarihi adaletsizliklerin giderilmesi, toplumsal huzursuzluk, çatışmalar
Sovyetlerin Milletler Arasında Gerginlik Yaratma Siyaseti	Etnik ve kültürel farklılıkların derinleştirilmesi, toplumsal uyumun zayıflatılması, çatışmalar

1944 Ahıska Sürgününü Yaşayan Bir Ailenin Hayat Hikayesi

Bu çalışma, sözlü tarih araştırmalarının temel veri kaynaklarından biri olan tarihi olaylara tanıklık eden kişilerin hatıraları yada anlatılarına dayanmaktadır⁵². Çalışmanın ikinci yazarı olan Orhan Cahalov, dedesi Enver Cahalov'dan 2014-2020 yılları arasında farklı günlerde bizzat dinleyerek aktardığı Ahıska sürgünü anıları bu çalışmada veri olarak kullanılmıştır. Anılar, tarihî gerçeklerin açıklanmasında ve dönemin özelliklerini yansıtmada

⁵² Dursun, Mehmet Tahir, ve Çağdaş Aydın. "Sosyal Bilim Araştırmalarında Sözlü Tarih Yöntemi." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22.Özel Sayı 2 (2022): s.3.

tarihçiler için değerli belgeler ve yardımcı veri kaynağıdır⁵³. Bu nedenle, anıların kayda geçirilmesi esnasında tarihî gerçekleri bozmadan anlatı yapılmasına dikkat edilmiştir. Aktarılan anılarda, Enver Cahalov'un yaşadığı dönemin olayları hatıra üslubuyla kaleme alınmıştır. 1937 doğumlu Enver Cahalov, 1944 ve 1989 sürgünlerini bizzat yaşayanlardandır. Bu anılarda sürgünü yaşayan diğer ailelerden çok Enver Cahalov ve ailesinin yaşadıkları ön plandadır. 22 Ekim 2022 tarihinde 85 yaşında hayata veda eden Enver Çahalov, 1944 sürgünününde yaşadığı acı hatıraları şu sözlerle anlatmaktaydı:

Ben annem ve abim çalışıyorduk. Kışa hazırlık yapıyorduk. Babam dışarıda kendi işleriyle uğraşıyordu. Gün bitti, akşam oldu, herkes sofraya oturdu. Babam dedi ki; bu gece bizi buradan sürecekler hazırlık yapmamız lazım ne var ne yok toplayın, nereye gideceğimiz nelerle karşılaşacağımız belli değil. Tabii ben durumu anlamadım, daha küçüğüm. Sonrasında anneme sordum: nereye gidiyoruz? Başka yerde ne yapacağız? diye. O da ilk başta, şimdi burası tehlikeli olduğu için bizi daha güvenli bölgeye götürecekler. Savaş bittikten sonra geri vatanımıza döneceğiz, diye söyledi. Ama, sonradan öğrendim ki durum bildiğim kadar değilmiş. Gece yarısı oldu. Saati hatırlamıyorum. Askerler geldi kapıya. Evleri boşaltmamızı istediler. Yanımıza da hiçbir şekilde eşya almamıza izin verilmiyordu. Ama bizim durum biraz faklıydı. Babamın çok yakın bir Gürcü asker arkadaşı çeşitli yiyecekler ve evimizdeki eşyaları almamıza yardımcı oldu. Babama da "sizi buradan sürecekler hazırlanın. Her şeyinizi alın. Bir daha buraya dönmeyeceksiniz" diyen de o Gürcü askeri idi. Sonrasında vagonlara götürdüler. Ağlama sesleri, kadın çığlıkları her tarafı almıştı. Askerler karşı çıkanlara şiddet uyguluyordu. Ortalık savaş alanı gibiydi. Sonrasında vagon hareket etmeye başladı. 40-50 gün sürdü. Vagonlar çok soğuktı. Annem ve babam evden aldığımız sandıkları yakarak ısıtmaya çalışıyorlardı bizleri. Annem durmadan Kur'an-ı Kerim okuyordu, bir taraftan da ağlıyordu. Yan vagonlardan çığlık sesleri geliyordu, ölen kişileri dışarı atıyorlardı. Bizim komşumuz vardı. Yaşlı bir amcaydı. Gözlerimizin önünde soğuktan öldü. Açlıktan ölenler çoktu. Yemek verilmiyordu. Tren durduğu esnada insanlar otlanarak

⁵³ Dursun-Aydın. a.g.e., s.3.

karınlarını doyurmaya çalışıyordu. Bunun sonucunda zehirlenerek yaşamlarını yitiriyorlardı. Çok kötü günlerdi. Herkes çaresizdi. Hiç kimse ne yapacağını bilmiyordu.

Enver Cahalov, 1937 yılında Gürcistan'ın Ahıska bölgesinde dünyaya gelmiş, Ahıska Türkü bir ailenin son çocuğudur. İlk okula Ahıska'da başlamış, çocukluk yıllarının üçte birini orda geçirmiştir. Üç kardeştir. Ailenin en küçük çocuğu olan Enver'in bir ağabeyi bir de ablası vardır. Annesi Azize Hanım, babasının adı ise Cahal'dır. Babası ticaretle uğraşrdı. Ahıska'dan İstanbul'a çeşitli köy sabunu ve ticaret malları götürüp orada satar, aynı yerden de her türlü tekstil ürünlerini Ahıska'ya getirirdi (Resim 1). O zamanlar sınırı geçmek yasaktı, kaçak yollarla geçilirdi. Sürgünden önce 1940 yılında Türkiye sınırını geçerken Sovyet askerleri tarafından yakalanmış ve hapse atılmıştır. Bir sene hapiste yattıktan sonra serbest bırakılmıştır. Annesi ise köyde önde gelen hocalardan Kur'an'ı Kerim dersi almış ve sonrasında köyün önde gelen kadın imamelerinden birisi olmuştur. Ağabeyi ve ablası ise o sırada orta okulda okumaktadırlar.

Resim 1. Enver Cahalov, babası (arkada kalpaklı, 55-60 yaşlarında) ve amcası Züfer (solda, 63 yaşında) ile birlikte çocukluk çağında. Bakışlarını babasından aldığı anlaşılmaktadır.

Enver Cahalov ve ailesi 1944 yılında Ahıska'dan sürgün edilmiştir. İlk durakları Özbekistan'ın Andijon şehri olmuştur. Andijon'a ilk geldiklerinde yaklaşık bir ay boyunca çeşitli sıkıntılar yaşamışlar. Her ne kadar bir Türk cumhuriyetine sürgün edilmişler de dil ve kültür konusunda zorluklar yaşamıştır. Altı sene

yaşadıktan sonra Andijon'dan Özbekistan'ın farklı bir şehri olan Namengan'a taşınmışlardır. Cahalov ve ailesi, hayatlarını bir süre burada idame ettirirken, Enver lise eğitimini aynı şehirde tamamlamıştır.

1960 yılında Enver, üniversite okumak için aile Taşkent'e göç etmiştir. Taşkent'in Soldatskiy rayonuna (ilçesine) yerleşmişlerdir. Orada da yine tarımla uğraşmaya devam etmişlerdir. Enver, Ziraat Mühendisliği bölümünü kazanmıştır. Beş sene süren öğrenim sonrasında, 1965 yılında mezun olmuş ve ikamet ettikleri Soldatskiy rayonunun Gül Safhozuna Ziraat Mühendisi olarak atanmıştır. İşini orda devam ettirmiştir. Aynı zamanda ağabeyisi olan Alaattin ise aynı Safhozun Direktörü (müdürü, yöneticisi, başkanı) olarak çalışmıştır. Enver, üniversiteye başlamadan önce 1958 yılında eşi Kibriya hanımla evlenmiştir. 1959 yılında ilk çocukları olmuştur. 1964 yılının Mart ayında, hayatındaki en değerli insan olan babasını kaybetmiştir. Babasının ölümü ailede büyük etki yaratmış ve bir süre etkisinden kurtulamamıştır. Babasını kaybettikten sonra kariyer basamaklarında yükselmiş ve 1970 senesinde Ziraat Mühendisi olarak Taşkent şehrine atanmıştır. Gerek eğitim gördükleri okullarda gerek üniversitelerde gerekse yaşadıkları kırsal kesimlerde her türlü zorluklarla karşılaşan bu aile her şeye rağmen hayatlarını sürdürmeyi başarmışlardır. Enver Cahalov, 7 Mart 1984 tarihinde hayatının en değerli ikinci insanı olan ağabeyini de kaybetmiştir (Resim 2).

1989 Fergana olaylarına kadar aile hayatlarına devam ediyorlardı. Çocukları eğitimini tamamlamış işe yerleşmişlerdi. Ancak bu olay patlak verdiği zaman herkeste tedirginlik oluşmuş, yan köylerden veya şehirlerden Ahıskalılar göçmeye başlamıştır. Olayın patlak verdiği yer Cahal ailesinin oturduğu yerden uzakta bulunuyordu. Ancak bir zaman sonra olay her tarafa yayılmış, herkesi ölüm korkusu almıştır. Uzun zaman olayların bitmesini bekleyen Cahal ailesi durumun kötüye gitmesiyle, Özbekistan'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. İlk başta Rusya'nın Krasnodar şehrine göçmüşler. 6 ay gibi kısa bir süre orda yaşamını sürdürmeye çalışmışlardır. Fakat oradaki yerel halk tarafından baskıya uğrayıp 1990 yılının yaz aylarına doğru Ukrayna'ya taşınma kararı almış ve oraya göçmüşlerdir. 3-4 ay gibi bir süre Ukrayna'da kalmışlar. İklim ve işsizlik sıkıntılarından dolayı Azerbaycan'a göçmüşlerdir. Özbekistan'dan ayrılmak, orayı terk etmek onlar için büyük bir acı olmuştur. Evlerini, işlerini ve imkânlarını bırakıp yeni bir hayat arayışı için yollara düşmüşlerdir (Resim 3).

Resim 2. *Enver Cahalov (34) ve Ağabeyi Alaattin Cahalov'un (40) birlikte çekildikleri resim.*

Resim 3. *Enver Cahalov, 50'li yaşlarda (solda) ve 55 yaşında eşi Kibriye Hanımla resmi.*

Fergana olaylarından sonra, önce Rusya'ya ardından Ukrayna'ya gidip fakat buralarda hayata tutunamayıp en sonunda Azerbaycan'a yerleşmişlerdir. Orada kendilerine yeni bir hayat kuracaklarını umarken Birinci Karabağ Savaşı nedeniyle ve iş imkânı olmaması sebebiyle Kırgızistan'a göçmek zorunda kalmışlardır. 1992 senesinde Kırgızistan'ın Bişkek şehrinin yakınlarında bulunan Kız-Molo Köyüne yerleşmişlerdir. Enver yine kendi mesleği ile ilgili işe girmiş Kız-Molo Kolhozuna Ziraat Mühendisi olarak başlamıştır. Bir süre işini burada devam ettirdikten sonra SSCB'nin yıkılmasıyla beraber tarımla uğraşmaya devam etmişlerdir. Tarım yaparak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Uzun bir hayat arayışı sonrasında kendilerine bir mekân bulmuşlardı. 1998 yılında annesini, 2001 yılında ise hayat arkadaşını kaybetmiştir.

26 Ağustos 2015 tarihinde de oğlunu kaybetmesiyle hayatın en acı ve çaresiz dönemlerini yaşamıştır. Hayatında en çok sevdiği kişileri birer birer toprağa vermesi, diğer yandan bitmek bilmeyen vatan hasreti onu çok ama çok yıpratmıştır. Yaşamı boyunca çeşitli zorluklara hep göğüs gererek sonuna kadar mücadele etmeyi başarmıştır.

Bu anlatılan hayat hikayesinde sadece bir ailenin sürgünden sonra yaşadığı hayat mücadelesi ele alınmıştır. Bu aile kadar şanslı olmayan birçok aile de vardır. Parçalanmadan bütün bir aile olarak kalabilmeleri, aile üyelerinin sürgün sırasında hayatlarını kaybetmemeleri onlar için teselli kaynağıdır. Bilindiği gibi sürgün sonrasında ailesinin bütün fertlerini kaybeden, yetim ve öksüz kalan çocuklar, sürgün edildiği ülkelerde hayata tutunamayıp ölen, hayat mücadelesini sürdüremeyen bir çok aile olmuştur. Bu nedenle tıpkı diğer Ahıska Türkleri gibi Cahalov ailesi de karşılaştıkları tüm zorluklara ve sıkıntılara rağmen yaşam mücadelelerini sürdürmüşlerdir (Resim 4).

Resim 4. *Enver Cahalov'un 70'li (solda) ve 80'li (sağda) yaşlarına ait iki farklı görünümü.*

Sonuç

1944 yılında başlayan ve 1989'da ikinci bir sürgün dalgasıyla devam eden süreçte, Ahıska Türkleri her zaman göçe maruz kalmıştır. 1944 yılında Stalin'in emriyle gerçekleştirilen sürgün, daha çok Sovyet emperyalizminin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Diğer yandan, 1989 yılında meydana gelene Fergana Olayları sonucunda Ahıska Türklerinin Özbekistan'dan ayrılmalarına ise yerel dinamiklerin sebep olduğu söylenebilir. Sovyetlerin Özbekistan'da yaşayan halkların yaşam standartlarında iyileştirme yapmaları için kapsamlı politikalar geliştirmemiş olmaları, ne yazık ki Fergana'da kardeşin kardeşi öldürmesiyle sonuçlanmıştır.

Yaşanan bu sürgünler sonucunda Ahıska Türkleri, dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmışlardır. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan, Rusya, Ukrayna ve ABD gibi ülkelerde 500.000'den fazla Ahıska Türkü yaşamaktadır. Daha doğru bir söylem ile ifade edecek olursak, Ahıska Türklerinin bu ülkelerdeki varlığı aslında onlar için yaşam mücadelesi anlamına gelmektedir.

(ATAD)

Sovyet lideri Stalin'in 1939-1944 yılları arasında sürgüne gönderdiği diğer Kafkas halkları (Çeçen, Karaçay, İnguş, Balkar, Kalmuk vb.) daha sonra ana yurtlarına dönme izni aldığı halde Ahıska Türklerine benzer bir hak verilmemiş ve hatta vatanlarını ziyaretleri bile yasaklanmıştır. Ahıska Türklerine vatanlarına dönme hakkının verilmesi ile ilgili yapılan yasal düzenlemelere rağmen olumlu bir sonuç elde edilememesi, Ahıska Türklerinin yaşadığı ayrımcılığı ve haksızlığı en açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu ayrımcılığın en büyük sebebi ise Ahıska Türklerinin Türk ve Müslüman olmalarıdır⁵⁴.

Ahıska Türkleri, tarihi süreç içerisinde birçok zorluğa göğüs germiş, ancak kültürlerini ve kimliklerini korumak adına azimle mücadele etmiş bir topluluktur. 1944 yılında yaşadıkları sürgünle ana vatanlarından uzaklaştırılan Ahıska Türkleri, dokuz farklı ülkede yaşamlarını sürdürmüş ve kültürlerini koruyabilmişlerdir. Aile ve aile ilişkileri kültürlerinin korunmasında en önemli faktörlerden biri olmuştur. Halen, Ahıska Türklerinin geçmişten geldiği şekliyle korudukları bu aile ilişkileri, kültürlerinin gelecekte de korunmasında en önemli etken olacaktır. Ana vatanlarından sürgün edildikten sonra farklı coğrafyalara dağılan Ahıska Türkleri, yaşadıkları ülkelerin dillerini öğrenmiş, toplumlarına uyum sağlamış ve kendi kültürlerini yaşatmışlardır. Bu süreçte, ekonomik zorluklarla mücadele etmelerine rağmen, çalışkanlıklarıyla buldukları ülkeleri de kalkındırmışlardır. Yaşadıkları tüm baskılara rağmen asimile olmamış ve ata miraslarını canlı tutmayı başarmışlardır. Örf ve adetlerini yaşatarak kültürlerini gelecek nesillere aktarmışlardır. Ahıska Türklerinin vatan özlemi, kültürel miraslarının her alanında belirgin bir şekilde görülmektedir. Yurtlarından uzakta yaşamalarına rağmen dillerini, dinlerini, kültürlerini ve kimliklerini yaşatmışlardır. Ahıska Türklerinin geleceği, kültürlerini koruma ve yaşatma çabalarına bağlıdır. Genç nesillerin, atalarının mirasını öğrenme ve yaşatma sorumluluğu büyüktür.

Ahıska Türkleri, yaşadıkları zorluklara rağmen kültürlerini ve kimliklerini kaybetmemek için olağanüstü bir çaba sarfetmişlerdir. Ahıska Türklerinin yaşadıkları coğrafyalar ne olursa olsun, etnik kimliklerini koruma konusundaki hassasiyetlerinin aynı olduğu söylenebilir. Etnik kimliğin korunmasında ana dili başta olmak üzere, adet ve gelenekler, dini inançlar, sözlü halk edebiyatı vb.

⁵⁴ Poyraz ve Güler. A.g.e., s.198.

kültürel ögeler önemli bir yer tutmaktadır. Gelecek nesillerin bu mirası yaşatma ve koruma görevi, kültürel zenginliğin devamı için önemlidir. Ahıska Türklerinin, ana yurtlarına geri dönüşleri ve vatandaşlık sorunları konusundaki belirsizlikler hala devam etmektedir. Gürcistan'da Gürcü olmanın etnik ve dini belirleyicisi olduğu düşüncesi, Türk ve Müslüman olan Ahıska Türklerinin vatanlarına dönüşlerinde yeni hak ihlalleri ve ayrımcılıklarla karşılaşabilecekleri endişesini artırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alım, Mete, Doğanay, Serkan, ve Şimşek, Oğuz. "Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri." *Doğu Coğrafiya Dergisi* 11.15 (2011): 303-322.
- Алиева-Чынар, Минара Инатдиновна and Татаринцева, Ирина Николаевна. "Проблемы адаптации в образовательную сферу детей Турок Ахыска, мигрировавших в Турцию." *Гуманитарные Науки*, 4.56 (2021): 39-44.
- Amelin, Venaliy. *Konflikt Çerez Prizmu Mestnih Soğşestv*. Orenburg: OGAU, 2010.
- Aydingün, Ayşegül. "Ahıska (Meskhetian) Turks: Source of Conflict in the Caucasus?" *The International Journal of Human Rights* 6.2 (2002): 49-64.
- Buntürk, Seyfeddin. *Türk Rus Mücadelesinde Ahıska Türkleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2007.
- Devrisheva, Khalida. "Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 45 (2019): 333-352.
- Dedeoğlu, Azad. "Ahıska bölgesinde Kıpçakların tarihi (XI-XVI. yüzyıllar arası)." PhD diss., Necmettin Erbakan University (Turkey), 2018.
- Dursun, Mehmet Tahir, ve Çağdaş Aydın. "Sosyal Bilim Araştırmalarında Sözlü Tarih Yöntemi." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22.Özel Sayı 2 (2022): 1-18.
- Ganiyeva, Salımya. "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç etmesi ve Türk vatandaşlığına alınması ile ilgili hukuki sorunlar." *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20.1 (2012): 175-199.
- Güzeloğlu, Hanzade. "Bitmeyen Hasret-Ahıska." *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi* 3 (2016): 7-15.
- Hasanoğlu, İbrahim. "Ahıska Türkleri: Bitmeyen bir göç hikâyesi." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 16.1 (2016): 1-20.

- Kafkasyalı, Ali. "Allahverdi Piriyev ve "Ahıska Türksüz Kaldı" Destanı." *Türkoloji* 59 (2012a): 30-48.
- Kafkasyalı, Ali. "Ahıska Sürgününün Son Tanıklarından Âşık Şair Kâmal Karaev." *Türkoloji* 60 (2012b): 61-69.
- Kalkan, Mustafa. "Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihî Gelişim Seyirleri." *Bilig* 12 (1998): 160-170.
- Karıptaş, Gevher Nesibe. "Dünden Bugüne Ahıska Türkleri." *Ahi Evran Akademi* 2.1 (2021): 91-107.
- Keskin, Serhat, ve Gürsoy, Hazar Ege. "Sovyet ve Sovyet Sonrası Dönemde Ahıska Türklerinin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıklar." *Uluslararası Suçlar ve Tarih* 18 (2017): 13-46.
- Kıprızlı, Göktuğ. "Victims of the Soviet Policies: The Case of the Ahıska Turks (1944-1968)." *Avrasya Etüdleri* 56.2 (2019): 79-98.
- Kolukırık, Suat. "Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD'deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma." *Bilig* 59 (2011): 167-190.
- Kuş, Ayşegül, ve Gülbadi Alan. "John F. Baddeley'in Ahıska'ya ilişkin Gözlemleri Üzerine Bir Değerlendirme." *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 7.12 (2021): 95-106.
- Kütükçü, M. Akif. "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Sorunu." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2005): 271-284.
- Levin, Irina. "The Great Homeland: Nationalist discourse and disappointment among the 'grandchildren of the Ottomans'." *Studies in Ethnicity and Nationalism* 21.2 (2021): 141-157.
- Poyraz, Tuğça, ve Abdurrahim Güler. "Ahıska kimliğinin göç sürecinde inşası: Amerika'ya göç eden Ahıska Türkleri." *Bilig* 91 (2019): 187-216.
- Orhan, Fatih, ve Oğün Coşkun. "Zorunlu Göçlere Yeni Bir Örnek: Ahıska Türkleri'nin Erzincan'a Göçleri." *Türk Coğrafya Dergisi* 67 (2016): 41-50.
- Öztürk, Adil Adnan, ve Necat Çetin. "Fergane (Özbekistan) ve Posof'tan İzmir Torbalı'ya Uzanan Ahıskalı Bazı Ailelerin Göç Hikâyesi." *Tarih ve Günce* 1.2 (2018): 187-200.
- Resmî Gazete, 11.07.1992, S.21281, s.24.
- Seferov, Rehman, ve Ayhan Akış. "Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 24 (2008): 393-411.

- şirin, Nedime Aslı. "Toplumsal Bellekte Sürgün: Ahıska Türkleri Örneği." *Karadeniz Araştırmaları* 71 (2021): 671-688.
- Taşdemir, Tekin. *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.
- Topal, Coşkun. "Güney Kafkasya'da İstikrar ve Ahıskalıların Vatana Dönüş Sorunu." *Turkish Studies* 3.7 (2008): 619-631.
- Yunusova, Khurshida. "The Reasons of the Tragic Events in Fergana in the Summer Of 1989 (Based On the History of Relations between the Nations of the Former Soviet Union)." *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 1.2 (2010): 194-197.
- Zeyrek, Yunus. *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. İzmir: Pozitif Matbaacılık, 2001.
- Zeyrek, Yunus. "Tarihin Okunmamış Sayfası: Ahıska." *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi* 5.6 (2008): 2-24.
- Zeyrek, Yunus. "Ahıska Türkleri: Sürgünde 70. Yıl." *Bizim Ahıska Dergisi* 36 (2014): 3-5.
- Zeyrek, Yunus. "Ardahan Kongresi Öncesi ve Sonrasında Ahıska'da Millî Mücadele." *Bizim Ahıska Dergisi*, 53 (2019): 5-15.
- Zeyrek, Yunus. "Ahıska'nın Tarihi." *Bizim Ahıska*, Erişim Tarihi 3 Temmuz 2024. http://www.ahıska.org.tr/?page_id=1839